

---

---

Joan Maragall:  
Notes autobiogràfiques dels cinquanta anys

*a cura de Glòria Casals*

El text que edito correspon al manuscrit autògraf íntegre de les *Notes autobiogràfiques* que Maragall va escriure quan va fer cinquanta anys i que es conserva a l'Arxiu Joan Maragall (sobre 7-8 bis). Es tracta de tres fulls (folis plegats per la meitat i escrits amb tinta negra per les quatre cares), numerats pel mateix Maragall 1-3, al cornaló superior esquerre.<sup>1</sup>

Si la redacció de les *Notes* arrenca d'una circumstància tan anecdòtica com pot ser fer anys, el fet pren una dimensió nova en el moment que la xifra arrossega una gran càrrega de significació simbòlica (de mitificació, si es vol) i, sobretot, quan tenim l'antecedent d'unes altres *Notes* escrites quan Maragall en va fer vint-i-cinc. Les notes dels cinquanta anys es justifiquen i prenen tot el seu sentit gràcies, precisament, a les anteriors. Perquè si a les notes de l'octubre de 1886 Maragall ens mostra només resultats, la positivització de la pel·lícula dels seus primers vint-i-cinc anys, a les de l'octubre de 1910 ens en dóna la raó, d'aquells resultats; en mostra el negatiu. El Maragall de l'octubre de 1910, doncs, ve a completar i a justificar el Maragall de l'octubre de 1886 com si del «somni d'una sola nit» es tractés.

L'interès d'aquesta edició es deu a raons fonamentalment biogràfiques i també d'història externa. Quant a les primeres, el lector es trobarà amb informació de primera mà sobre la reacció de Maragall davant la difícil situació econòmica de la indústria familiar i com aquesta circumstància havia d'afectar, a finals de 1887, una particular relació amorosa amb una noia, de nom Teresa, que havia conegut

1. Agraïxo al director de la Biblioteca de Catalunya, Dr. Manuel Jorba, i a la directora en funcions de l'Arxiu Joan Maragall, Sra. Rosa Maria Olivella, que me n'hagin facilitat l'accés material.

a Puigcerdà l'estiu de 1886. En tots dos casos sobresurt, talment com un homenatge, un gran respecte i una encara més gran tendresa envers el seu pare, Josep Maragall i Vilarosal.<sup>2</sup> Pel que fa a les raons externes, una llarga i precisa carta de Clara Noble als fills datada el mes de maig de 1937 fa sobrer qualsevol comentari que jo pogués fer de les raons del silenci més absolut sobre la segona part d'aquestes notes, alhora que confirma, no tant la més que dubtosa ètica d'algunes persones pròximes a Maragall, com la generositat i la manera de ser de Clara.<sup>3</sup>

Tant en el cas de les *Notes* de Maragall com en el de la carta de Clara i les escrites per Maragall als seus amics Josep Maria Lloret<sup>4</sup> i Antoni Roura utilitzades com a documents per a l'annotació, em regeixo per les convencions editorials de la revista per a aquesta mena de textos. Em limito, doncs, a fer-ne una transcripció diplomàtica, tot regularitzant-ne només l'accentuació i la puntuació, i fent ús del punt volat per representar les elisions inexistents en l'actual normativa. Indico entre claudàtors el canvi de pàgina en el manuscrit i escric en cursiva aquells mots que hi apareixen subratllats. Poso en cursiva i entre claudàtors algunes observacions materials sobre el text.

GLÒRIA CASALS

2. «Sabem que arran de la mort del seu pare, el 1900, patí una forta depressió. La nostra mare ens en va parlar. I fou a partir d'aquest moment que la meva mare s'entestà que el visités el doctor Robert i s'acomplís el seu consell: Cauterets.» (Jordi MARAGALL, *Maragall a casa*, dins *El que passa i els qui han passat*, Barcelona, Edicions 62, 1985, p. 81).

3. La carta manuscrita i autògrafa es conserva a l'Arxiu Maragall (sobre 7/8bis), juntament amb tres sobres igualment autògrafs. El primer diu: «*Estos manuscritos son privados y es mi voluntad se conserven intactos sin publicarlos ni hacer uso de ellos para nada. Clara Noble Vda. de Maragall. Barcelona, 11 Julio 1912.*» En un altre sobre més gran llegim: «*Estos manuscritos son privados y es mi voluntad se conserven intactos sin publicarlos ni hacer uso de ellos para nada. Barcelona 1937. Clara Noble Vda. de Maragall.*» El sobre més petit i que és el que guardava la carta als fills diu: «*A todos mis hijos de su madre Clara Noble Vda. de Maragall. Mayo 1937.*»

4. L'edició que tinc en premsa de les seixanta-dues cartes de Maragall a Lloret, conservades a l'Arxiu Maragall, apareixerà a primers de l'any vinent.

«A todos mis hijos, de su madre Clara Noble Vda. de Maragall. Mayo 1937.

Barcelona Mayo 1937

Pocos días después de la muerte de Papá<sup>5</sup> e.g.e., encontré entre sus papeles unos manuscritos fechados a los 25 y 50 años de su vida y sin apenas haberlos visto, únicamente leído las dos primeras páginas de la primera y segunda etapa de su vida, los entregué al R. P. M. de E., que necesitava datos para hacer un opúsculo corriéndole mucha prisa;<sup>6</sup> yo en aquel entonces no tenía ni tiempo ni valor para leer con alma sus intimidades, pensé: más adelante lo haré con más serenidad.

Cuando me los devolvió junto con unos ejemplares de “Notas Íntimas” me rogó guardase con toda reserva los dichos manuscritos; que él sólo había hecho algún recorte, habiendo creído conveniente hacerlo para su trabajo, que no había alterado el contenido, y encarecidamente me suplicó no los entregase a nadie: entonces ya se recogía todo el material para “Las Obras Completas” estando ya en poder de los que la dirigían.<sup>7</sup>

Los metí en un sobre cerrándolo, poniendo en el sobre “Estos manuscritos son privados y es mi voluntad se conserven intactos sin publicarlos ni hacer uso de ellos para nada”; desde entonces han estado en el secretere de Papá, siempre a la vista mía y de los demás que intervenían en dicho secretere y siempre con la idea de abrirlo y con calma ver las modificaciones, comprobándolas con “Notas Íntimas”; no sé lo que me retenía a hacerlo: aquel escrúpulo de abrirlo, aquellas mismas líneas que yo había puesto para los demás me impedían que yo misma lo tocase hasta que las circunstancias de este año [año *ratllat*] de guerra y revolución en Mayo 1937 me he visto obligada a hacerlo para ponerlos a salvo.<sup>8</sup>

5. Maragall morí el 20 de desembre de 1911. Poc abans de morir, a la pregunta de Clara sobre el destí de la seva obra, Maragall contestà: «*Lo que valga algo, quedará o vivirá para siempre, y lo demás...*», citat per Joan Anton Maragall en *A los cincuenta años de la muerte de mi padre*, «La Vanguardia» (17-XII-1961).

6. Miquel d'Esplugues, caputxí, que assistí Maragall en el moment de la mort i responsable d'una primera versió de les *Notes autobiogràfiques* de Maragall dins el volum *Maragall. Notes íntimes* (Barcelona, Lluís Gili, 1912).

7. La primera edició de les *Obras completas* fou encarregada a Miquel dels Sants Oliver que confíà l'adaptació i la correcció de proves a Emili Guanyavents i l'edició a Gustau Gili; els onze volums de què consta (sis de la sèrie catalana i cinc de la castellana) aparegueren entre 1912 i 1913. El primer volum del conjunt, *Poesies*, porta un pròleg de Joaquim Ruyra, escrit a instàncies de Clara Noble. El text de les *Notes íntimes* de Miquel d'Esplugues fou incorporat el 1930 al volum V, *Estudis biogràfics*, de l'Edició dels Fills de les *Obras completas* i des d'aleshores repetit en les posteriors, vegeu nota 10. El 1988, Gabriel Maragall donava a conèixer el text íntegre de les *Notes autobiogràfiques* dels vint-i-cinc anys segons el manuscrit autògraf i dues cares del primer foli de les dels cinquanta en *Joan Maragall: esbós biogràfic*, a cura de Glòria Casals (Barcelona, Edicions 62, 1988), ps. 16-39 i 162-163, respectivament.

8. «*Tenía Clara Noble el instinto de protección de los papeles de su marido y sabía que era necesario desconfiar de unos y otros. Ya al principio de la Guerra Civil entró en la casa una patrulla de control y la registró. Clara Noble les acompañó durante el registro. Pero cuando llegaron al despacho de Joan Maragall, que estaba en la planta baja, vieron la gran fotografía de nuestro padre colocada detrás de su mesa-escritorio y preguntaron a nuestra madre quién era aquel señor. Ella les respondió que era su marido, y un miembro de la patrulla, sorprendido, dijo que también tenían aquella fotografía en el*

He abierto el sobre y con gran asombro he visto lo mutilados que han estado estos escritos;<sup>9</sup> además he visto puesto por escrito el episodio de su enamoramiento a los 25 y 26 años, lo cual sabía vagamente por él mismo, pero ignoraba que lo hubiese escrito y que hubiese sucedido en Puigcerdá.

Es incomprensible me haya pasado una cosa así, yo que no he dejado perder la más pequeña ocasión de recoger, guardar, copiar, todo todo cuanto refiriese a Papá; he vivido 25 años con un sobre cerrado creyendo que era exactamente igual a lo publicado o con correcciones sin importancia; y que hasta ahora haya respetado estas líneas puestas por mí misma pero no impuestas; yo creo que lo único que me retenía era el saber que estos manuscritos eran míos, únicamente míos y abriéndolos perderían su valor.

Ahora espero con impaciencia los vea Juan Antón por ser él el que dirige la segunda edición de las *Obras*<sup>10</sup> y después con reserva todos mis demás hijos puedan verlos. ¡Me estraña cómo a ninguno de mis hijos se les haya ocurrido ver los originales de estos escritos! Cabe la posibilidad que los viese P.Ll.<sup>11</sup> que fue uno de los que anduvieron con los papeles de Papá los primeros días.

Vuestra madre  
Clara<sup>12</sup>

---

centro anarquista al que pertenecía. El registro terminó en aquel momento.», Jordi MARAGALL, *Clara Noble*, «La Vanguardia» (12-V-1994).

9. «*El dramatismo de las contradicciones [entre lo temporal y lo eterno que anidaba en su conciencia] son patentes en su obra, pero sobre todo en unas notas autobiográficas que fueron publicadas por el pare Miquel d'Esplugues, pero que mutiló cuantos fragmentos se le antojaron que rozaban la heterodoxia o quizá demasiado fuertes en la descripción de sus angustias existenciales*», declaraciones de Jordi Maragall a Lluís Permanyer, *Un señor de Barcelona. Jordi Maragall*, «La Vanguardia» (1-XI-1987).

10. El 1929 Clara i els fills, amb Joan Anton al capdavant, van iniciar, sota la direcció literària de Joan Estelrich, unes noves *Obres completes*, presentades com a *Edició definitiva*. *L'Edició dels Fills*, com se la coneix, consta de vint-i-cinc volums, publicats entre 1929 i 1955.

11. Pepe Lleonart? Josep Lleonart (1880 - 1951) era fill de Joan Lleonart i Lluïnet i d'Eulàlia Maragall, germana gran del poeta.

12. Les tres últimes paraules, a manera de rúbrica, escrites al marge dret i en vertical al damunt del darrer paràgraf.

10 Octubre 1910

[1] Y are han passat vint y cinch anys, y avuy ne compleixo cinquanta. Só casat ab la mellor de les dones, que m'estima ab passió, tinch dotze fills bons y sans, casa pròpia y esbarjosa, una fortuna suficient a mantenirme ab els meus, un nom honrat pels meus conciudadans, una glòria de poeta, y una salut de cos y d'esperit que no-m fa anyorar els vint y cinch anys. Al contrari: en aquet meteix moment acabo de rellegir lo escrit vint y cinch anys endarrera,<sup>13</sup> y dono gràcies a Déu que d'aquell jove tant caygut moralment n'hagi volgut fer l'home qu-ara-m sento. Y en dono a Déu totes les gràcies (y al meu pare que ja és en Ell<sup>14</sup> y me deixà [en una *ratllat*] com fruyt del seu treball de tota la vida, en una posició material desembrassada d'hont ha eixit el meu desembràs moral y ha sigut base de s'altesa)<sup>15</sup> perquè jo no hi he posat res del meu esforç. Déu, que m'ha negat la fortalesa, [*lletra ratllada, potser m'*] ha tingut sempre en la seva mà la meua debilitat, féntmela sana, y portantme ab ella y tot a resultats admirables, y sempre superiors als meus mèrits. He sigut un home de sort, una pura criatura de la Providència Divina. Tot quant sóch y tinch ho dech (però directament, m'enteneu?, no mitjançant cap esforç meu) al Pare qu-està en lo cel, y al qu-m donà aquí en la terra. He passat certament en aquets vint y cinch anys tribulacions exteriors i interiors però cap tant forta que no m'en hagi [alsat *ratllat*] revingut ab ganància. He passat moltes inquietuts, moltes angúnies, espants, contrarietats, mortificacions, perills, trastorns y penes; però tot axò tant proporcionat a la meua feblesa que al punt que-l meu cos o el meu esperit s'anaven a rompre el pes m'ha sigut tret de sobre, y una maravellosa elasticitat de la meua naturalesa m'ha redressat sense que jo sabés com podia ésser. Axís me trobo a cinquant-anys jo, que no sóch fort, ab una sensació de agilitat juvenil; jo, [ab *ratllat*] temperament egoista de somniador y solitari, fet cap d'un gran casal y [com *ratllat*] ab reputació de patriarca; jo, de petit esperit y

13. Aquelles notes, començades l'octubre de 1885 i acabades el 30 de juny de 1886, ocupen onze folis plegats per la meitat i escrits per les quatre cares (numerats per Maragall al cornaló superior dret 1- 2 i 4-11) més dos mitjos fulls escrits per les dues cares dels quals només un porta el número 3 de mà de Maragall.

14. Josep Maragall i Vilarosal havia mort el 5 de maig de 1900. Uns quants dies més tard, el 31 de maig, Maragall contestava la carta de condol que li havia enviat el seu amic Antoni Roura en els termes següents: «Una calma, un endolçiment relatiu, regna en la família, y fins las atencions materials consegüents a la gran pèrdua foren paternalment previstias y atenuadas per aquell que segurament ja és al cel després d'haver complert en la terra lo seu treball de bondat que tothom alaba y beneheix per gran consolació de tots nosaltres. Déu vulla ferme tant bon pare com féu à n-ell, a qui, després de mort en la terra, estimo d'una manera nova y més gran y pura!» (carta núm. 3, sobre 62 conservada a l'Arxiu Maragall; Joan MARAGALL., *Obres completes*, vol. 1, Barcelona, Selecta, 1960, p. 1.133).

15. Rectifico la lectura, que jo mateixa vaig fer, d'aquestes últimes paraules a Gabriel MARAGALL, *Joan Maragall: esbós biogràfic*, p. 162: «D'on ha eixit el meu desembràs moral, i ha sigut base d'altre.» En aquests moments no només veig molt clara la cal·ligrafia de Maragall («base de s'altesa») i el sentit de la paraula «altesa» en aquell context, sinó com poden ser de condicionants d'altres lectures precedents: des de la primera versió de les *Notes* feta pel pare Miquel d'Esplugues que llegia «base de l'altre», totes les versions posteriors han llegit aquelles paraules de la mateixa manera.

petit treball, considerat com un dels grans enteniments de mon [temps ratllat] lloch y temps; jo, que ab prou feynes me sabia guanyar la vida per mi sol, respectat per home de posició social independent y desembrassada; jo, que m sento tantes xacres y febleses morals, estimat com *un home* pur y fort. Semblo esser molt més de lo que só, y tot lo que só m'ha sigut donat de gràcia: y beneficio, a més d'aquet do, d'aquella apariència. Senyor, Senyor! Teniemen en la vostra mà y puga al menys mon agraïment servarme digne dels vostres beneficis!<sup>16</sup>

Are miro com el somni d'una sola nit aquets vint y cinch anys de vida. Me veig anant pels carrers de la ciutat ab el meu pare, tots dos ajupits igualment, ell pels seixante anys de treball seguit y el trastorn de sa fortuna ab ells guanyada pessa a pessa, jo, ab els meus vint y cinch, pel disgust de vèurem violentament arrencat dels meus somnis indolents per compartir aquella carga. Me veig anant ab ell de casa en casa de la gent de negoci sofrint humillacions, negatives, falses promeses, compassió, misèries. L'esperit se'm revolta, odio a tota aquella gent; m'ofega la inquietut que veig a casa, els sospirs, els ulls plorosos, l'amenassa de la pobresa; però la meva revolta no porta energia; porta sols un impuls de fugir de tot allò, d'anarmen, d'anarmen lluny, molt lluny, al camp, a la soletat, a ferme una vida nova d'abstenció, d'oblit, de «ahí queda eso». Però és un impuls desesperat, perquè no m sento la força d'obehirlo. Els meus me fan una trista pena, perquè ni tinch ganes ni valor per ajudarlos, ni cor de deixarlos: els *altres*, els *enemichs*, me fan un trist odi, perquè ni tinch paciència per soportarlos, ni força per lluitarhi. Y els moments, els brevíssims moments que tinch per mi, per mi tot sol, me trobo l'esperit marcit y havent perdut tot gust per les lectures, per la poesia, per tot deliqui solitari, qu-era avans el meu refugi.<sup>17</sup>

16. Aquí acaben les *Notes* publicades fins ara.

17. Cf. el final de les *Notes autobiogràfiques* dels vint-i-cinc anys, sobretot les últimes ratlles datades el 30 de juny de 1886, tot just una setmana després que el pare comunicés el problema econòmic a la família: «Aquí acaba la meva joventut. Una obra de geni, lo *Werther*, me convertí de noy en jove. Un fet, la pèrdua de la meytat de la fortuna de casa, me converteix de jove en home. Edat la més hermosa de la vida, adéu per sempre! Il·lusions d'amor y glòria, a Déu siau.» (Gabriel MARAGALL, *Joan Maragall: esbós biogràfic*, p. 39). Maragall també va explicar les circumstàncies de la delicada situació de la fàbrica tèxtil del pare en dues cartes a Lloret, datades els dies 13 i 17-19 de juliol de 1886, sobre 22b /25 i sobre 22b / 26 i 26 b, respectivament. En totes dues cartes Maragall s'expressa en termes pròxims als de les *Notes* de 1910; en dono, per a la seva confrontació, un fragment de la segona: «*Hagamos un poco de anatomía. Cuando mi padre reveló a toda la familia (la noche de San Juan) lo grave de nuestra situación a causa del desastroso estado de la sociedad mercantil en la que tuvo la debilidad de comprometer su crédito, al verle abatido como no le había visto en mi vida, casi enfermo y completamente anonadado, al oírle decir con voz trémula que se vela incapaz de hacer cosa alguna para remediar el mal, que ya era viejo, que su juicio se hallaba oscurecido y que abdicaba en mí toda acción, toda diligencia, todo esfuerzo, entonces una consternación súbita y por tanto exagerada hizo que los ojos de cuantos me rodeaban se volvieran a mí como al único varón, al joven mayor de edad, al abogado, al hereu, al áncora de salvación, en fin. Mi primera impresión fue como si algo glacial y repugnante me viniera encima. Esa frialdad suprema que se tradujo en todo mi exterior hizo el efecto de serenidad ante el peligro y cuando contesté que yo me encargaba de todo me creyeron muy capaz de hacerlo; nada, que inspiré confianza. Mi segundo sentimiento fue una rabia sorda que me impulsó a huir para siempre de entre los hombres civilizados para morir en paz, aunque fuera de hambre, en el seno de la Naturaleza. Y este impulso, no era uno de aquellos pujos románticos que solíamos tomar entre los compañeros como desvíos de la imaginación, sino una resolución seria y*

En mitj d'aquesta nubolada apareix un raig de sol pàlit<sup>18</sup> y breu. Aquell estiu, a instància d'un amich,<sup>19</sup> vaig a passar una setmana a Puigcerdà. Aquet viatge és per mi un moment de respiro. L'alta montanya me dóna una gran impressió, un embriagament. Arribo a la Cerdanya com a un paradís. La vida independent de fonda, lluny de la família per primera vegada a la vida, les relacions superficials que hi lligo, me són com un bàlsam demunt l'adoloriment; la joventut reprèn un instant el seu domini; sóch felís... una setmana. Ademés, vaig allí *a vistes*, és dir, per coneixe a una noya que aquell amich vol *fermhi de bo*. Y vénen les pessigolles

---

*firme que habría realizado a no contenerme la conciencia del deber de sacrificarme en aras de la tranquilidad y hasta de la existencia de tantos seres débiles como me rodeaban y a los que estoy ligado por la sangre, el afecto, el hábito y el agradecimiento. Resolví pues sacrificarme, y al mismo tiempo cuanto hay en mí de poesía, de entusiasmo, de sueños, de afectos, de pasión, de cuanto es bello y dulce, hizo explosión inundándome de lágrimas y suspiros, entre los cuales lancé un doloroso adiós al hombre antiguo feliz e indiferente. Pasado esto (cosa de pocos minutos) me eché al combate sin entusiasmo pero sin debilidad, como si tratara un asunto ajeno. Entrevistas, diligencias, cartas, ect. me ocupaban todo el día, días que siempre recordaré como una pesadilla; sin embargo tuve estoicismo suficiente para no perder de un modo notable ni el apetito ni el sueño, ni la apariencia de mi acostumbrado buen humor ante la familia. Transcurridos diez o doce días mi padre se reaccionó naturalmente, la desgracia vista de cerca perdió su espantosa vaguedad y resultó aminorada (lo mismo sucede con la dicha), mi padre comenzó a manejarse, la agitación de todos a fuerza de ser continuada y duradera ya no pareció tal agitación, tuve algunos ratos de ocio, cogí algún libro, volví al Ateneo, y hoy, sin que haya cesado la causa fundamental de nuestro malestar, me hallo perfectamente en mi antiguo centro, siento como sentía, pienso lo que pensaba y me hallo más dispuesto que nunca a dar una cabriola en medio de la Rambla; eso sí, desprecio a los hombres un poco más que antes y con mayor fundamento. Mi fortuna probable queda algo quebrantada (el que lo sea más o menos depende del camino que tome lo que anda aún descaminado), pero parece que los quebrantos, a no sobrevenir algún otro cataclismo que no se puede prever, quedarán reparados dentro de pocos años; nuestro buen nombre no ha sufrido detrimento, al contrario, dicen que se ha acrisolado. Las preocupaciones del buen nombre es una de las pocas cosas bellas que ha inventado el mundo social.*

17 julio

---

19 julio

*La mañana de hoy me ha pasado en conferencias con: un abogado, un procurador, dos notarios y un mercader al por menor. Es cosa sumamente divertida. Comprendo que aquello de ser yo "fred, freeeed!" como dice Buxareu, es un don precioso que me está sirviendo de mucho. Parece que en toda la vida no haya hecho yo otra cosa que tratar con esa pobre gente que hablan y obran como si el fin del hombre en el mundo fuera otorgar un número determinado de escrituras. ¡Cómo les compadezco y me río de ellos! Venga lo que venga no me parece ya posible que logren turbar la serenidad de mi espíritu (llamémoslo espíritu) y doy gracias a la Naturaleza por haberme hecho así. Adiós. Escríbeme a menudo.»*

18. El manuscrit sembla dir «pàit» o «pàit»; m'inclino a pensar que Maragall volia escriure «pàlit» i que per lapsus en el mateix procés d'escriptura va escriure dues *i i* en lloc d'una *l i* una *i*.

19. Es tracta de Jeroni Buxareu, un dels companys de Maragall a la Facultat de Dret que constituïen el círcol, «aquella agrupació de set condeixeples de gènits los més oposats, d'opinions enterament diverses, d'ideals dessemblants, de graus molts distants en l'aplicació en l'estudi, d'aficions antitètiques, de físics variadíssims..., lligats tots per aquesta força tan poderosa com inexplicable: la simpatia. [...] Buxareu, lo més alt de la companyia, encarnació de la vida pràctica, d'idees polítiques avançades y sobre tot anticlericals, pro inofensiu, de maneres tant bruscas com excelent interior, era lo consultor de lo círcol en quant aquet tenia que veurer ab la prosa de la vida». (Gabriel MARAGALL, *Joan Maragall: esbós biogràfic*, p. 33).

del galanteig, la primera aventura amorosa positiva de la meua vida: quant migrada! quant amanida y poch espontània! quant de noy y noya *de sa casa!* quant burgesa! Però, tant se val, és la primera... y jo tinch vint y cinch anys. De modo que, [amb por *ratllat*] després de les presentacions, ab consciència ja del *segon fi*, després de les mútues mirades investigadores [*rescrit a partir de* d'investigació] y mueques de costum, després d'uns passeigs en barca per l'estany que a mi se m'afigüran el cim de lo *romanesque*, y ajudat per l'enorme sediment de matèria novelesca absorvit durant tants anys de desenfrenades lectures, m'en vaig d'allí ab la convicció de que he sigut felís una setmana; de que estich enamorat d'aquella noya —que a més m'han dit qu'era un bon partit—, y m'en torno a casa, a la tribulació, a la galera... però ab una espurna de somni per aconsolarmhi.<sup>20</sup>

[2] Y així passo aquell hivern bregant ab les inquietuts de casa, no diré amaynades, però normalisades, y distrayentment tot lo que puch ab les meves escapatòries al Ateneo<sup>21</sup> (hont les revistes y els llibres *me pòsan al corrent* de la superficialitat intel·lectual del món y hon pedantejo una mica ab els companys qu'hi trobo), y sobre tot ab les meves nits al teatre del Liceo que ve a ésser per mi el cim y compendi de la vida social y del goig artístich... *d'òpera*. Dels vint als trent-anys el Liceo fou la meua finestra al món. Aquella fou la meua gran vida de relació de la joventut, la meua escola social, la meua ilusió de cada dia; allí he fet la joventut, he bromejat ab el jovent, m'he enamorat (sempre silenciosament) de totes les vehines de temporada en la sala, y de totes les cantants guapes en les taules, he discutit totes les escoles... *d'òpera*, m'he entusiasmat en els partidismes de tenors... y també hi he sofert moltes mortificacions per la meua tímidesa y poch garbo en l'alternar ab aquella *alta societat*. Oh! quina escola més barcelonina, més mesquina! Y pensar que per mi allò era el cel! Allí anava també la noya de Puigcerdà, allí jo la mirava... y la seguia també un xich als mitjdis pel passeig de Gràcia; però no m'atrevia a més que a salutarla perquè, en la meua tímidesa natural, no-m semblava que la nostra lleugera coneixença a Puigcerdà m'autorisés per res més.<sup>22</sup> Però fou el cas que mentrestant un altre pretendent d'ella fins llavors

20. De l'inici i posterior evolució de la relació amb Teresa, Maragall en deixarà constància detallada en les cartes a Lloret: «*Gerónimo me presentó a la señorita de que me estuvo hablando durante todo el invierno; escuso el ponderarte lo turbado y trémulo que se hallaba nuestro buen amigo antes, durante y después de acto tan trascendental que tuvo lugar dentro de una barquilla en la que paseamos por el lago; yo estaba menos conmovido de lo que yo mismo deseaba, y Mullol empuñaba el remo con firmeza dibujándose en sus labios la sonrisa que le es peculiar cuando ve a alguien en situación delicada. La niña es muy simpática, habla de un modo muy dulce, pero es sumamente tímida y con dificultad logré sostener el diálogo con ella en las tres ocasiones en que la vi; verdad es que con anticipación le hablan hablado bastante de mi ida a Puigcerdá y hasta de mis (?) intentos. Y ¡claro!, una muchacha casadera frente a un pretendiente, sabiendo que lo es, y opine lo que opine de la pretensión, siempre se halla violenta*» (carta de 22 de setembre de 1886, sobre 22b / 28). Mullol, un altre dels condeixebles de la Universitat, estiujava a Ribes de Freser; conxorxat amb Buxareu i Maragall va anar a passar uns quants dies a Puigcerdà.

21. El 23 de gener de 1886 Maragall havia ingressat com a soci (número 1542) a l'Ateneu, que en aquells moments ocupava l'edifici contigu i part del primer pis de l'aleshores (i ara) Teatre Principal.

22. Probablement es va tractar, com diu amb encert i des de la distància el mateix Maragall, d'una «desesperació superficial», conseqüència més que probable no tant de les estrictes regles del



indecís s'avança, y un bon dia me la veig ab ell al costat ja com promesos.<sup>23</sup> Això me situà bellament en la simpàtica posició d'aymant poeta desdenyat [per *ratllat*] davant d'un nuvi acomodat, burgès; y això me féu tant interessant a mi meteix que no puch dir si fou més el gust íntim que la desesperació superficial. Com era natural vaig fer uns versos d'amargantor heiniana,<sup>24</sup> y els vaig enviar a la noya: y no sé com fou que al poch temps se rompé el prometatje: ara no sé com fou, però llavors jo vaig estar segur de que havia sigut pels meus versos, y [llavors sí que *ratllat*] al meteix moment se'm declarà una passió qu'ara sí qu'anava de veres; y tot seguit vingué l'estiu, y jo m'en vaig una altra vegada a Puigcerdà fet un misto. Aquell any també hi anà tota la meva família, com la noya hi era també ab la seva, y allí, [començà el galanteig *ratllat*] sota els esguarts paternals d'una y altra banda, començà un galanteig cerrat<sup>25</sup> y depressa que no hi hagué ja aturador possible. Però, si no aturador, era encara un fre la meva timidesa, y aquell instint d'independència qu'aguanta al home més apassionat avans de donar el pas decissiu cap al matrimoni. Però ni això hi valgué; perquè un zelós amich de les famílies, adonantse de la meva indecisió y de que s'acabava la temporada, me reprotxà enèrgicament el meu *don juanisme* (el meu *don juanisme*, Déu meu!, però jo meteix m'ho creya), me pintà la noya perdudament enamorada y soffrint horriblement en silenci, y apelà sèriament a la meva pietat y a la meva noblesa. Davant d'això, qui no-s rendeix, en la gran vanitat dels 26 o 27 anys? Com últim baluart vaig oposar la manca d'ocasió de parlar a soles ab la noya. Mes l'altre digué: —Vol una ocasió? Demà la tindrà. Sia a tal hora en tal lloch, y jo m'encarrego de que hi parli a soles—. L'últim baluart va caure a trossos.

L'endemà a mitjdia, en un dels poètics passeigs prop del estany, se trobaven les comitives estiuejadores. Jo-m vaig posar al costat de la noya qu'anava ab una amiga; al cap de poch un gran desitj d'asseures sota els arbres prengué a tothom; en un bell marge demunt d'un rierol, davant l'amfiteatre de les muntanyes llunyanes, ens asseguérem la noya, l'amiga y jo; els demés no trobaren lloch a

---

festeig burgès, com de la desigualtat en la reciprocitat dels sentiments: «*Por primera vez en mi vida creo que soy marcadamente correspondido por una mujer; pero sea que se ha extinguido ya en mí la fogosidad de la primera juventud, sea que las exterioridades de la niña responden sólo muy medianamente a mis ilusiones, o sea en fin que habiendo soñado yo constantemente me encuentre como nuevo y no del todo a gusto con la realidad, el caso es que siento por mi presunta novia más que una pasión amorosa, un cariño indulgente y protector.*» (Carta a Lloret de 28 de desembre de 1886, sobre 22b /30).

23. En termes més despreocupats parla de la competència en la carta a Lloret de 10 de març de 1887, sobre 22c / 2 i 2b: «*Por otra parte yo he estado a dos dedos de tener novia como tú; pero vino otro a tiempo, y fue, y me la quitó, y no sólo me la quitó sino que se quedó con ella. ¡Rasgo de abnegación digno de ser imitado!*»

24. Ignoro si es tracta d'alguns dels poemes publicats. Els llibres de Heine conservats a l'Arxiu són: *Sämmtliche Werke* (Hamburg, Hoffman und Campe, 1885), vols., 1, 2, 3, 5, 6, 11 i 12; *Buch der Lieder* (Berlín, Deutsches Verlagshaus, s. a.); *Poestas. Libro de los Cantares*, traducció de Teodor Llorente (Barcelona, Daniel Coertez y Cía, 1885). Cf. J. M. MIQUEL i VERGÉS, *La influència de Heine. Evolució lírica del vuitcents*, «Mirador» (30-VIII-1934), p. 6.

25. Amb el sentit de «serrat»: «estret, tancat». Lligaria amb aquell raig de sol «pàlit y breu» de l'inici de la relació amb Teresa i amb el posterior festeig «una mica trist, encongit».

propòsit sinó vint passos endarrera. Durant uns moments hi hagué converses trencades: una gran espectació surava demunt del pahissatge y de les famílies. A la fi algú del darrere cridà a l'amiga per alguna consulta urgent... y me trobí sol ab la noya. El cor me començà a batre de ferm: ella callava; el pit li onejava ab gran fatiga. Duya un vestit tot blanch, planxat de fresc. El rierol als peus, les muntanyes al davant, les famílies al darrera, el gran cel de la Cerdanya al demunt... y tot lo que havia d'esser dit fou dit.<sup>26</sup>

Y quan fou dit tot lo necessari, hi hagué en *nosaltres* un involuntari mohiment, com aquell qui diu:—Ja està—. El bon amich tragué el rellotje: —Caram, ja és la una!— Tothom s'alçà com si [quelcom *ratllat*] un gran pes hagués sigut tret del demunt. La noya pantejant encara sofocada, però alegre, se reuní ab ses amigues: hi hagué gran animació, rialles, paraules que semblaven indiferents y no ho eren; y al entrar en la població ens disposàrem cap a dinar. Era el 24 d'Agost, encara m'en recordo.

L'endemà vaig anar a veure a la *mamà* (eran mare y filla única), vaig obtenir permís per escriurens.<sup>27</sup> Al vespre ens acomiadàrem romànticament a la plassa, a la llum de la lluna; y al altre dematí vaig marxar a Barcelona ab els meus, després de comunicalshi el *pas* qu-havia donat. —[Vet *ratllat*] Mal de caps; vetaquí— digué el meu pare entre amohinat y satisfet.

[3] La noya a Puigcerdà, jo a Barcelona, començà una correspondència *por todo lo alto*. Déu meu! Eren les meves primeres cartes d'amor, a vintiset anys, d'un home que s'havia passat somiant ab una dona ideal tota la vida y qu-are, demunt d'aquella qu-era la seva *promesa* (oblidat ja del modo poch ideal com havia vingut a esserho) posava tota la cristallisació dels seus somnis... y tota la seva vanitat del home superior que se sentia! En aquets termes s'entaulà la correspondència per part meva; per part d'ella, ab tota la reserva de la noya casolana (que-s manifestava principalment en evitar, ab curiosa habilitat, l'usar la paraula «amor» que suplia ab «aprecio», «simpatia» y altres perifrasis); hi havia també una certa pretensió a [ésser *ratllat*] mostrarse *intelectual*, y una certa ilusió en entendre's ab un *poeta*; y [asò *ratllat*] aquesta combinació-s manifestava sobretot en [creur *ratllat*] ferse molt entenimentada y [sobretot *ratllat*] especialment molt religiosa, molt catòlica, reptant suaument les relliscades de la meva verba desenfrenada en la que saltavan follament les espurnes de tantes lectures mal digerides de la meva joventut. Allò de rebre cartetes ab sobrescrit de lletra femenina (baldament fossen tant poch

26. De la declaració d'amor a Teresa en parla també en la carta a Lloret de 29 d'agost de 1887: «*Fue causa de que precipitara un poco mi esplicación con ella el haberme asegurado formalmente quien podía saberlo que ella me amaba con todo su corazón, y que yo estaba ciego al no observar lo que ella sufría por mí. La duda que he bebido en tantísimo libro ha amargado un poco la dulzura de una fe absoluta en este aserto, y sin embargo, la ternura de sus miradas, lo agitado de su respiración cuando al contestar ella a mi declaración tuvo que cortar muchísimas veces la frase por falta de aliento, la ausencia completa de coquetaría respecto a mí y un sin fin de detalles al parecer insignificantes, me han hecho gozar lo que nunca gocé, y han consolado un poco esa inmensa sed de amor correspondido que me abraza cuasi desde la infancia.*» (Sobre 22c / 4).

27. «*El mismo día en que recibí tu carta en Puigcerdà había explicado mis sentimientos a Teresa, y al siguiente los manifesté a su madre, la cual me autorizó a hacer la corte a su hija para [ha ratllat] que cuando ella me conociera lo suficiente pudiera yo pedirla por esposa.*», *Ibid.*

furtives y tant enrahonades) me feya una ilusió tremenda: axò fou un gran derivatiu dels meus amohinos per la qüestió d'interessos palpitant encara a casa meva.

Després d'un mes llarch, ella tornà a Barcelona. Ab quina ilusió vaig veure aquell vespre il·luminades les finestres de casa seva. Al endemà vaig anar a visitar-la y començà el festeig y l'enterarse'n els entrants de la casa. El festeig era per l'estil de les cartes, y ab tot y la meva gran ilusió per festejar, me resultava una mica trist, encongit. Per part tant de la mare com de la noya hi havia també una certa retenció, o indecisió... o no sé què: un glas.<sup>28</sup> Un vespre (hi anava jo vespre per altri) al obrirme la porta la cambrera, vaig notar la casa més fosca y quieta que de costum, y la cambrera me féu entrar en altra part de la casa de lo que solia. Vaig restar una bona estona sol, sentint [un pes al demunt d'aquella casa *ratllat*] quelcom qu-m venia al demunt. Després sortí la mare (qu-era una senyora molt trista, sempre delicada), me digué que la noya estava indisposada, y qu-ella aprofitava aquella ocasió per dirme que com la meva relació ab la noya començava a saberse y axò podia ésser inconvenient per si més endavant surtia algun obstacle, ella, la mare, creya més prudent que tot lo que s'havia de tractar més endavant, se tractés ja desseguida... ab axò que si-l meu pare volgués fer el favor de veure's ab ella... [ect *ratllat*] ect. Estava comprès: s'havían enterat de la situació de casa meva y volían posar les coses clares. Vaig sentir un fret a dintre: vaig dir que-m conformava ab aquell desitj y vaig anar-men.

El meu pare anà, en efecte, a parlar ab la senyora. Ella li preguntà la situació que pensava ferme per quan fos casat: ell li digué lo que podia fer; y ella, «fent molt el pobre», objectà que li semblava insuficient lo qu-entrè la noya y jo reuniríam per sostenir una casa; y que ja que jo tenia carrera, podria cercarme quelcom (càrrech, empleo, ocupació) que suplís lo que mancava; però que, mentrestant que axò no era, semblava mellor que sospengués les meves assiduitats ab la noya: que podia visitarles de tant en tant com un altre conegut, com un amich... però, res més.

Axò, qu-are comprench la rahó que tenia, pobra dona!, com mare prudent y previsor, [*lletra ratllada que no entenc*] llavors me volà com una pólvora. Com s'entenia? Jo, un jove tant lluhit (per dins, s'entén, que per fora may havia sigut un *dandy*), advocat, poeta, ab un talent qu-espantava y que per força m'havia de

28. L'octubre d'aquell mateix any escrivia a Lloret: «[*De Teresa*] Me enamoré [...] por juego, por distracción, por complacer a Gerónimo; fui interesándome por amor propio, llegué a apasionarme por romanticismo y por despecho, y éstos me llevaron tan adelante que cuando desapareció lo que había sido obstáculo salvador de mi idealismo, por no parecer inconsecuente hube de bajar de las nubes y hacer el amor cuerpo a cuerpo. Desconocedor de estas realidades, me llevaron a donde quisieron y con un pequeño empujón me hicieron decir cara a cara "amo a V.". Despierto ahora y me encuentro ante una mujer a quien amo realmente sin saber porqué, veo que ella me quiere sin que yo comprenda la causa, y oigo que todos dicen que voy a casarme con ella. La veo y la hablo cuasi todos los días, y a toda ocasión que se presenta la digo que estoy loco por ella, y es lo cierto que cuando se lo digo es porque lo siento y lo creo firmemente; pero a ratos, al hallarme solo, me pregunto qué diablos es todo lo que me está pasando, y empiezo a reirme de una terrible buena gana con la idea de que yo haya de ser esposo de alguien, ni padre de bicho viviente, ni jefe de cosa alguna, ni capaz de dar importancia a cosas que siempre me han parecido no tenerla.» (Carta a Lloret de 18-X-1887, sobre 22c / 5 i 5b).

dur qui sab ahont; posat axís en interdicte per una miserable qüestió d'interessos! Sense encomanarme a Déu ni al diable, poso la mà a la ploma (era el meu fort) y etjego a la noya una carta de vuyt o deu planes, dientli en sustància que tot allò estava molt per sota del nivell del nostre amor; que jo no havia de prostituhir la meva intel·ligència posantme a fer de relator o de notari: que si ella m'estimava s'havia d'abandonar absolutament a una plena confiança en mi, pensés lo que volgués la seva mare; y que calia que m'ho digués desseguida per saber jo a què atenirme. Resposta... de la mare: que la seva filla era [molt *ratllat*] massa bona minyona per pendre de si semblants resolucions y contestar cartes com aquella meva: que per axò la contestava ella, la mare (jo vaig suposar que la carta era dictada d'un canonge director espiritual de la família) per dirme qu'en els termes en què jo posava la cosa, més valia [no *ratllat*] que no-m recordés més de la seva filla. Vaig renegar de la mare, del canonge, y de la noya, que demostrava no tenir cor, ni voluntat, ni amor, ni res de sustància, y vaig donarme per lliberat d'aquella aventura... ab un gran respir de llibertat, m'en recordo—: me vaig arreglar de bell nou la meva cambreta de solter, y de moment vaig sentir un pregon delit d'independència.<sup>29</sup>

JOAN MARAGALL

29. També és Lloret el primer a rebre notícia del desenllaç: «*Hubo algo de desencanto, y más de mala inteligencia, de modo que volviendo atrás probablemente todo se hubiera arreglado; mi padre estaba dispuesto a ello, pero mi temperamento quijotesco lo echó todo a rodar, y escribí estemporáneamente a Teresita una carta de seis páginas [...] Contestóme su madre con otra carta tachándome de susceptible y de orgulloso, declarándome que su hija no me amaba y que sólo le era muy simpático (¡viva la gracia!), e insinuándome que renunciara a ella. [...] Por lo demás, todo esto me ha abatido bastante; si bien el proyectado matrimonio me ofrecía una perspectiva de quebraderos de cabeza, al fin era un objeto, una idea que me ocupaba. Ahora vuelvo a aburrirme de lo lindo, y en tanto que espero mayo para tomar el turno de oficio, pienso emprender un trabajo cualquiera desde luego, tener ocupadas todas las horas del día: y eso no porque tenga en la inteligencia ni me importe un comino ser útil a la sociedad, sino por mera higiene, para no volverme loco. En cuanto a mujeres, creo que tardaré algún tiempo en fijarme en ninguna, sobre todo en ninguno de esos seres híbridos llamados señoritas.*» (Carta a Lloret de 30 de desembre de 1887, sobre 22c / 6).